

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

กิเลสไม่เคยล้าสมัย

การอยู่ด้วยกิเลสกับการอยู่ด้วยธรรม สำหรับใจที่ทรงไว้ได้ทั้งกิเลสและธรรมแล้ว การอยู่ด้วยกิเลสสำหรับนักปฏิบัติเรากับการอยู่ด้วยธรรม คุณค่าของใจจะต่างกันอยู่มาก กิเลสเป็นสิ่งที่ทำให้ลดคุณค่าในวงปฏิบัติ แต่ธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมคุณค่าให้เด่นยิ่งขึ้น คำว่าธรรมก็คือความพยายาม เริ่มมาตั้งแต่ศรัทธา วิริยะ สติแล้วก็เป็สมาธิ จากนั้นก็เป็นปัญญา นี่คือเครื่องประดับใจให้มีคุณค่า ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านี้มีเฉพาะกิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติปิดบังหุ้มห่ออยู่โดยปกติแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีคุณค่าแต่อย่างใด นอกจากลดคุณค่าของตัวเองลงไปเท่านั้น

ฉะนั้นการปฏิบัติจึงต้องมีการระมัดระวังตั้งท่าตั้งทางอยู่ภายในจิตเสมอ เช่นเดียวกับเขาเข้าสู่แนวรบ จะไปนอนใจหรือประมาทเลินเล่อเพลอสติสตั้ง เทียวเตร็ดเตร่เหมือนเขาเล่นลิเกละครนี้ไม่ได้ ต้องเสียทำเป็นอย่างน้อยมากกว่านั้นก็ตาย เรื่องของกิเลสนี้เป็นเรื่องที่คล่องแคล่วว่องไว ไม่มีอะไรจะเกินอยู่แล้ว และไม่มีสถานที่อยู่ด้วย อยู่กับใจของสัตว์โลก จึงทำให้สัตว์โลกให้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับฟุตบอลนั้นแหละ กลิ้งไปกลิ้งมา หาจุดที่หมายไม่ได้ ออกนอกวงเขาก็เตะเข้ามา เข้าในวงแล้วก็เตะ ออกนอกวงก็เตะเข้ามาอยู่เช่นนั้น

จิตใจที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลสประเภทต่าง ๆ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่ฟุตบอลไม่รู้สึกรู้ว่ามีความเจ็บปวดแสบร้อนเพราะการถูกเตะ สำหรับใจนี้เป็นตัวรู้อยู่แล้วจึงต้องรับรู้ และรับทุกข์จากสิ่งกระทบกระเทือน ทั้งออกจากภายในไปสู่ภายนอก นำอารมณ์ภายนอกเข้ามา นี่เรียกว่าเตะเข้าเตะออกอยู่อย่างนั้น หาความสงบเย็นไม่ได้ เว้นแต่หลับ เวลาหลับนั้นก็เป็นเวลาพัก กิเลสก็พัก ธาตุชั้นธก็ได้พักใจเราจึงพอสบาย

ในขณะที่หลับสนิทนั้น กาลก็ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง สถานที่อะไรทั้งมวลไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่ว่าสิ่งภายนอก คือทรัพย์สมบัติ เงินทอง เพื่อนฝูงครอบครัวเหย้าเรือน สามีภริยาลูกเล็กเด็กแดง สมบัติบริวารมีจำนวนมากน้อย ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องเลยเวลานั้น หากจะพูดพอดูเทียบได้บ้าง ก็นิพพานของคนมีกิเลสก็เวลาหลับสนิทนั้นแหละ ตอนนั้นไม่มีอะไรโหวดิงเลย ขึ้นชื่อว่าสมมุติ แม้วิชาที่นอนเนื่องอยู่ภายในจิตใจหรือฝังแน่นภายในใจก็ไม่แสดงตัว

คนเราถ้างเป็นอย่างนั้นแล้ว ใครจะไปห่วงใยในสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้เกิดความทุกข์ เพราะความกระเพื่อมออกมาเป็นเรื่องความทุกข์ทั้งนั้น คิดถึงเรื่องอะไรก็ตามหรือการ

คิดถึงเรื่องเวลา เวลา กาล สถานที่ วัตถุ สิ่งของ เพื่อนฝูง ในบรรดาที่มีอยู่ในโลกนี้เป็นเรื่องเขย่าก่อกวนจิตใจ ให้ได้รับความลำบาก เมื่อเทียบกับเวลาหลับสนิทแล้ว ใครไม่มาสนใจกับสิ่งเหล่านี้แหละ เพราะเป็นสิ่งก่อกวน

ขณะที่หลับจะหลับไปก็กึกกักปึกตาม ไม่มีความรู้สึกว่าเร็วหรือช้า เพราะคำว่าเร็วคำว่าช้านี้เป็นเรื่องของสมมุติ คำว่าสุขว่าทุกข์ทั้งหลายก็เป็นเรื่องของสมมุติ ตอนนั้นจิตจะไม่มารับทราบความสุขความทุกข์หยาบ ๆ เหล่านี้เลย แต่จะเป็นธรรมชาติของจิตอยู่โดยปกติ ไม่มี ความหวังใฝ่ฝัน ไม่สำคัญมั่นหมายอะไรทั้งสิ้น เหลือแต่ความรู้ที่ละเอียดซึ่งไม่แสดงอาการปฏิกิริยาใด ๆ เลย จึงพูดไม่ออกพูดไม่ได้ ในขณะที่หลับนั้นว่าเป็นอย่างไร เพราะไม่มีสมมุติเข้าไปเกี่ยวข้อง

นี่ถ้าจะเรียกว่านิพพานของปุถุชน ก็พอจะสัมผัสได้ในขณะที่หลับสนิท ไม่ได้หมายถึงการหลับแล้วละเมอเพื่อฝันไปอย่างนั้น นั่นไม่ใช่เป็นการหลับสนิท ชาติไม่ได้พักตัวสนิท จิตใจก็ไม่ได้พักตัวสนิท การหลับสนิทนั้นแลเป็นการที่ปล่อยทั้งหมด ไม่ว่าใครจะเป็นจะตาย ไม่ว่าใครจะสุขจะทุกข์ ไม่ว่าจะร้อนหรือหนาว ขึ้นชื่อว่าสมมุติแล้วไม่เกี่ยวกับความหลับสนิทนั้นเลย เป็นธรรมชาติของตนโดยลำพัง กิเลสประเภทต่าง ๆ ก็ไม่แสดงตัว เรียกว่ากิเลสก็หลับพักตัวเวลานั้น

พอจากนั้นมาแล้วก็ตื่นก็ตื่น กระทบกระเทือนนั้นนี้อยู่ตลอด หากไม่มีการหลับนอนกันบ้างเลย มนุษย์เรานี้จะทนไม่ไหว นี่มีการหลับการนอนบ้าง จึงพอได้พักผ่อน สะดวกสบาย พอมีที่ปลงที่วางบ้าง นี่เรลองเทียบดู ขณะที่หลับสนิทนั้นมีใครเสียชีวิตอะไรบ้าง จะหลับไปก็กึกกักปึกตาม ก็ต้องเป็นหลักธรรมชาติแห่งความหลับอยู่โดยดี ไม่มีอะไรยับ ๆ แหยบ ๆ ขึ้นมา ให้ความช้าหรือเร็ว ให้ความสุขหรือทุกข์ ไม่ทั่วถึงลุ่มนวลหรือเปลวเพลิง เสร้าโศกอะไรไม่มีเลย

ความหลับนี้โลกหลับได้ด้วยกัน รู้ได้ด้วยกัน แต่จะพูดรูปลักษณะของความหลับสนิทนั้นพูดไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้น จะปฏิเสธความหลับสนิทนั้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าความหลับสนิทนั้นเป็นธรรมชาติที่พิเศษ จากความเป็นอยู่ทั้งหลายของจิต นี้พูดถึงความสนิทของใจทั้งที่มีกิเลสอยู่ก็มีความสนิทละเอียดได้ขนาดนั้น

การทำกิเลสให้สิ้นสูญลงไปจากใจ คือไม่มีเหลือเลยตั้งใจพระอรหันต์ท่านจะเป็นอย่างไร ขณะที่จิตดับสนิททั้งที่มีกิเลสก็เป็นสิ่งที่ละเอียดจนถึงกับเราพูดไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่เราก็กหลับสนิท ได้รู้รสชาติแห่งความหลับสนิทอยู่ด้วยกันทุกคน แต่จะนำมาพูดหรือมาบรรยายนั้นบรรยายไม่ได้ บรรยายได้ก็เพียงแค่ว่าพูดมานี้เท่านั้น คือไม่เกี่ยวข้องกับอะไร กาลสถานที่ วัตถุสิ่งของ เงินทอง ญาติมิตร เพื่อนฝูง สิ่งที่เคยเกี่ยวข้องกัน

มามากน้อยดับไปหมด ในขณะที่ปล่อยหมด เราพูดได้เพียงแค่นั้น ที่จะพูดธรรมชาติที่ปล่อยนั้นจะพูดไม่ถูก ที่สนิทในตัวเองนั้น พูดไม่ถูก

จิตที่สิ้นจากกิเลสอาสวะแล้ว ก็ยังเป็นสิ่งที่ถ้าพูดละเอียดก็เป็นสุดละเอียดแล้ว เพราะสิ่งสมมุติไม่มีอยู่ในนั้นเลย หมดไปจริง ๆ คืออวิชชา ไม่ได้เพียงว่านอนเหมือนสงบตัว เหมือนหลับสนิท หรือหมดไปเลยจริง ๆ เป็นอย่างไร ที่แสดงความหยาบ ๆ ออกมาโดยประการต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องของกิเลสต่างหากนะ ส่วนจิตแท้เป็นอย่างนั้นแหละ เพราะฉะนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ

ในขณะที่เราบำเพ็ญอยู่โดยไม่หยุดไม่ถอย อาการต่าง ๆ จะต้องแสดงความเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ เช่น จิตฟุ้งซ่านรำคาญ จิตไม่เคยสงบตัวเลย นี่ก็เป็นอาการอันหนึ่งของกิเลสทำงาน ให้กระจายออกทางกระแสจิตคิดไปในแง่ต่าง ๆ แล้วเป็นทุกข์ขึ้นมา พอจิตสงบตัวเข้าไปนี่ก็เป็นอาการอันหนึ่งอีก เรื่องอาการของจิตสงบตัวเข้าไปแค่นั้น ๆ ออกทางด้านปัญญาเป็นการบุกเบิก ก็เป็นอาการไปเรื่อย ๆ จิตก็มีความเปลี่ยนแปลงจากสิ่งปกคลุมหุ้มห่อตัวเอง มันเปลี่ยนของมันด้วยอาการเหล่านี้แหละ

ไม่ใช่จิตแท้ ๆ เปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เปลี่ยน เปลี่ยนแต่อาการที่เกี่ยวข้องกับจิต เช่นเดียวกับเราเปลี่ยนเสื้อผ้าเปลี่ยนผ้านี้เอง เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มใช้สอย ตัวเราจริง ๆ ก็คือเราไม่ได้เปลี่ยนไปตามเสื้อผ้าตามผ้า ทางเก่งอะไร การจะบรรยายเรื่องความบริสุทธิ์จึงบรรยายไม่ถูก รู้อยู่เพียงไรก็บรรยายไม่ถูก เช่นเดียวกับความหลับสนิทนี้เป็นอย่างไร บรรยายไม่ถูก เพียงขั้นสมมุติการหลับสนิทนี้ก็ยังมีอยู่ในวงสมมุตินี้ เรายังบรรยายไม่ถูก แล้วจิตที่หลุดพ้นไปแล้วจากสมมุติทั้งหมดแล้วจะไปบรรยายได้ถูกอย่างไร ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ตรงอยู่ด้วยความบริสุทธิ์นั้นแลก็พูดไม่ถูก

ถึงจะพูดไม่ได้ก็ตาม แต่ธรรมชาตินั้นก็คือธรรมชาติที่พอตัวแล้ว หายสงสัยเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ปลอดปลงลงหมดแล้วขึ้นชื่อว่าปัญหา เพราะปัญหานี้เกิดขึ้นจากกิเลส ธรรมจึงต้องกลายเป็นปัญหาไปตาม ปัญหาของธรรมก็คือปัญหาแกักิเลส อุบายของธรรมแก้ปัญหาคือเรื่องของกิเลสนั้นแล พอสิ่งนั้นหลุดลอยไปหมดแล้วก็ไม่มีปัญหาอะไร

นี่เราจะเห็นความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลก ตั้งแต่อุบายวิธีการพื้น ๆ ไปโดยลำดับ ตั้งแต่การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา มีแต่อุบายวิธีการปราบกิเลสไปโดยลำดับลำดับ เช่น การให้ทาน เราทำไมจึงต้องให้ทาน มีอะไรที่เป็นข้าศึกต่อทานอยู่นั้น คำว่าทานการสงเคราะห์ก็เป็นธรรมประเภทหนึ่งแล้ว นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องปราบปรามความตระหนี่ถี่เหนียว ความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นคู่กันกับความโลภมากไม่มีเมื่องพอ ความเห็นแก่ตัว ความเอาใจเอาเปรียบคดโกงริตไถ ล้วน

แล้วแต่เป็นเรื่องของกิเลสนี้ทั้งหมด ทานะ การเสียสละจึงเป็นเครื่องปราบกิเลสเหล่านี้ ไปโดยลำดับ จนกลายเป็นนิสัยขึ้นมา สุดท้ายก็สละได้หมด นี่เราพูดอย่างหยาบ ๆ หรือว่าพูดอย่างย่อ ๆ อธิบายวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนทุกแง่ทุกมุม ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการปราบกิเลสทั้งหมด กิเลสมันมีหลายประเภท

ธรรมที่กล่าวมาที่ว่าบรรยายไม่ได้นี้ ไม่ได้นอกเหนือจากใจดวงที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่เวลานี้ ขอให้ทุกท่านจงทำความเข้าใจกับความรู้นี้ว่าสามารถทรงได้ทุกอย่างทุกอย่าง ทรงธรรมก็ได้ ส่วนกิเลสนั้นก็รับรองกันมาแล้ว ทั้งเป็นทั้งตาย ทั้งแทบเป็นแทบตาย ความทุกข์มากทุกข์น้อย ไม่เป็นสิ่งที่น่าสงสัย เพราะผู้นี้เป็นผู้รับเอง รู้เอง เห็นเอง

ส่วนธรรมนั้น ความสุขของธรรมในขั้นต่าง ๆ นั้น เรายังไม่สามารถ เรายังไม่เคยรับและยังไม่เคยทรง ด้วยเหตุนี้จิตจึงยังไม่เห็นคุณค่า เพราะยังไม่ปรากฏ ต่อเมื่อได้ปรากฏขึ้นกับใจแล้ว ย่อมเกิดความเชื่อตามความจริงนั้น ๆ และตามรสชาติแห่งธรรมที่ปรากฏ ตามขั้นภูมิของผู้ปฏิบัติ นั่นก็เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ ให้เกิดความอยากได้ ให้เกิดความอุตสาหะพยายาม ให้เกิดความพากเพียร เพื่อจะยังธรรมเหล่านั้นไว้คงเส้นคงวา และเจริญถาวรขึ้นภายในจิตใจ หรือรุ่งเรืองขึ้นภายในจิตใจโดยลำดับ รสแห่งธรรมก็เปลี่ยนสภาพไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่ขั้นหยาบจนถึงขั้นกลาง ชั้นละเอียดเปลี่ยนอยู่ภายในจิตนั้นแหละ เรื่องความเชื่อก็หนักแน่นเข้าไปโดยลำดับ

เมื่อความเชื่อฝังแน่นลงไปในธรรมทั้งหลายแล้ว ความพากเพียรความอุตสาหะพยายาม ก็เป็นสิ่งที่ตามกันไป เป็นสิ่งที่ฝังแน่นไปเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นท่านผู้ประกอบความเพียรด้วยความเห็นโทษแห่งกิเลสทั้งหลาย หรือกองทุกข์ในวัฏฏะนี้ กับความเห็นคุณค่าแห่งธรรม ซึ่งประจักษ์อยู่ภายในจิตใจนั้น ท่านจึงมีกำลังกล้าในเรื่องทุกอย่างทุกมุม บรรดาที่จะยังท่านให้ก้าวพ้น ไปเสียโดยสิ้นเชิงจากกองทุกข์ทั้งหลาย

การปฏิบัติเคยพูดเสมอ สติให้ถือเป็นเรื่องมือประจำตน อย่าได้ปล่อยได้วาง ไม่ว่าจะทำกิจการงานใด สติให้ฝึกหรือฝึกตัวเองว่าทำสิ่งนั้นทำสิ่งนี้แหละเป็นพื้นของสติ ฝึกไปตั้งแต่บัดนี้ ตั้งแต่วิธีการที่กล่าวนี้ไปโดยลำดับ อย่าไปแบบเผอเรอต่าง ๆ อันเป็นนิสัยของกิเลส ไม่ใช่นิสัยของผู้ฝึกอบรมธรรม ให้มีสติตั้ง เช่น คำบริกรรมก็ให้อยู่ในคำบริกรรม อยู่กับสิ่งใดก็ให้อยู่ด้วยสติ สติเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว ที่จะพื้นธรรมทั้งหลายขึ้นมาให้ได้ซึม ไม่ได้นอกเหนือจากสตินี้ไปได้เลย จากนั้นก็ปัญญาเป็นเครื่องฝึกฝน สติกับปัญญา เป็นธรรมสำคัญมาก ในวงความเพียรของนักปฏิบัติทั้งหลาย

ความทุกข์ ทุกข์เพื่อสุข มีจุดที่หมายไม่ไร้ค่า ไม่ขาดทุนสูญดอกไปเปล่า ๆ เหมือนทุกข์ทั้งหลายที่เป็นไปตามอำนาจของกิเลสพาให้ทุกข์ ทุกข์เพราะความเพียรนี้ เป็นทุกข์ที่มีหวัง เป็นทุกข์ที่มีขอบมีเขต มีเหตุมีผล เป็นทุกข์ที่มีหลักเกณฑ์ ไม่ใช่ทุกข์

แบบลอยลม ทุกข์หาจุดหมายปลายทางไม่ได้ หากกาลหาเวล่ำเวลาไม่ได้ คือทุกข์แบบกิเลสพาให้ทุกข์นั้น ใครก็ทุกข์ด้วยกันทั้งโลก แต่ไม่มีความจบสิ้นลงได้ ด้วยความทุกข์ต่าง ๆ ซึ่งกิเลสนั้นผลิตขึ้นมาเลย

สำหรับการทุกข์ด้วยความพากเพียร เพื่อจะแก้กิเลสนั้นมีหนักมีเบา และมีสิ้นสุดยุติลงไปได้ ขณะที่กิเลสมันหนักมันหนาก็ต้องได้ต่อสู้กัน หรือว่าแบกพัดเหวี่ยงกันกับกิเลสด้วยกำลังอย่างรุนแรง ผาดโผน บังคับกันถึงเป็นถึงตายก็มี บังคับอยู่ภายในใจนั้น บางครั้งยังต้องเอาร่างกายเป็นเครื่องมืออีก เช่นเดินนาน ๆ ก็เอาร่างกายเป็นเครื่องมือ เดินจงกรมนาน ๆ ใช้ร่างกายด้วย นั่งภาวนานาน ๆ ก็เอาร่างกายเป็นเครื่องมือ อดอาหารหลาย ๆ วัน ก็วันก็ตาม ล้วนแล้วแต่เอาร่างกายเป็นเครื่องมือต่อสู้กับกิเลส บางอย่างก็มีใจโดยลำพังทำงานต่อสู้กับกิเลสไม่อาศัยกายก็ได้

ทุกข์ทั้งหมดที่ปรากฏขึ้นมาเกี่ยวกับความเพียร เฉพาะอย่างยิ่งทางร่างกาย ก็มีจุดหมายปลายทางที่จะสิ้นสุดยุติกันได้ ทุกข์ทางใจที่ต่อสู้กับกิเลสก็มีเวล่ำเวลาที่จะสิ้นสุดยุติลงได้ และทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการประกอบความเพียร ทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม มีเวลาที่จะลดหย่อนผ่อนตัวไปได้โดยลำดับลำดับจนกระทั่งถึงการสิ้นสุดยุติลงไปในทางความเพียร เพราะกิเลสสิ้นสุดไปหมดแล้ว นี่ละเรียกว่ามีขอบมีเขต มีจุดหมายปลายทาง ไม่ได้เป็นทุกข์อยู่แบบลอยลม หากจุดหมายปลายทางไม่ได้เหมือนกิเลสพาให้ทุกข์

เราเป็นนักปฏิบัติ จึงควรนำมาเทียบเคียงกันแล้วยอมทุกข์เพราะความเพียร ไม่มีความอดทนระอาใจ เพราะความอดทนระอาใจ ไม่ใช่เรื่องของธรรม เป็นเรื่องของกิเลสคอยสอดแทรกในวงความเพียรของเราต่างหาก พวกเข่าใจเอาไว้ สิ่งเหล่านี้ไม่รู้ ถ้าไม่ได้เจอหน้ากันเสียก่อน ไม่รู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสแทรกแซงธรรม สวมรอยธรรม ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจึงย่อหย่อนอ่อนกำลังและถอยหลังไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงล้มละลาย หรือล้มเหลวไป ก็เพราะเชื่อกลมายาของกิเลสที่แทรกที่แซงเข้ามานี้แล

เราจะเห็นได้ชัดในเวลาจิตมีหลักมีเกณฑ์ ด้วยอรรถด้วยธรรม ความทุกข์ลำบากมากน้อยเพียงไร ใจจะไม่มาสนใจกับเรื่องทุกข์เหล่านี้เลย นอกจากสนใจต่อเหตุต่อผล ต่ออรรถต่อธรรม ต่อกิเลสประเภทใด ด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรในแง่ต่าง ๆ ที่จะทำหั่นกันลงไปโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มาคำนึงถึงเรื่องความทุกข์ความลำบากนี้เลย นี่เป็นสิ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจน พอผ่านพ้นกลมายาของกิเลสขั้นนั้นมาได้แล้ว ความอดทนระอาใจต่อความทุกข์ความลำบาก เพราะการประกอบความเพียรนี้ น้อยลงไปโดยลำดับ ๆ จนถึงกับไม่มี นอกจากนั้นยังได้รู้เอาไว้ ไม่รังไว้มันเกินประมาณ

การประกอบความเพียรกล้าเกินไปก็ผิด ฟังแต่ว่ากล้าเกินไป กล้าธรรมดาไม่เป็นไร เกินไปนี่ผิดกับหลักมัชฌิมาที่ควรจะให้พอเหมาะ เด็ดขนาดไหนก็เด็ด แต่ถึงวาระที่จะลดหย่อนผ่อนผันกันตามสถานการณ์ ก็ต้องผ่อนผันกันไปด้วยสติปัญญาของตัวเอง นี่เราจึงเห็นได้ชัดว่าความทุกข์นี้ไม่เป็นอุปสรรค ไม่มาขัดขวางทางดำเนิน เพื่อถอดถอนตนเองเลย มีแต่ความกระหึ่ม ความดูดดื่มในความเพียรทั้งหลาย แล้วปรากฏผลขึ้นมาให้ชมเรื่อย ๆ ก็ยิ่งเกิดกำลังใจขึ้นมาก ปรากฏผลขึ้นมาเพียงไรก็เป็นคุณค่าที่จะให้ถึงใจ ๆ โดยลำดับลำดับ ก็ยังมีกำลังใจเพิ่มกำลังใจขึ้น นั่นแหละที่ว่าการประกอบความเพียรกล้า ไม่มีคำว่าท้อถอยเป็นอย่างนี้

การที่ธรรมยังไม่แทรกถึงใจ มีแต่กิเลสเป็นเจ้าอำนาจกดขี่บังคับนั้น พอกระดิกลงไปที่จะออกสู่ธรรมเท่านั้น ถูกกีดถูกขวาง ถูกคัดค้านต้านทาน แต่เราไม่รู้กลอุบายของมัน ก็ยอมมันแบบหลับสนิท ๆ ไปด้วยกันทั้งนั้น พอได้รู้กลอุบายนี้แล้ว มันแสดงออกท่าไหนรู้หมด ด้วยเหตุนี้จึงได้เตือนหมู่เพื่อนเสมอ ให้ได้รู้ล่วงหน้าไว้เสียแต่บัดนี้ อย่าให้มันกล่อมไปเสียจนไม่มีเวลาตื่น

กิเลสนั้นยอมเป็นข้าศึกกับธรรมอยู่ตลอดเวลาแต่ไหนแต่ไรมา ไม่เคยมีคำว่ากิเลสเป็นผู้ส่งเสริมธรรม นอกจากคอยเหยียบย่ำทำลายธรรม คำว่ากิเลสกับธรรมก็อยู่ที่ใจของบุคคลคนเดียวกัน จึงต้องต่อสู้กับมันอยู่เสมอ อันนี้ละมีอำนาจมาก หมดทั้งเนื้อทั้งตัวหมดทั้งจิตใจของเรา อាកารทุกอย่างเป็นเรื่องของกิเลส ออกหน้าออกตาแสดงลวดลายเสียทั้งหมด

เมื่อเรายังไม่สามารถรู้กลมายาการแสดงออกในแง่ต่าง ๆ ของมัน จะต้องเป็นเรื่องของมันอย่างออกหน้าออกตา นี่แหละตอนนี้แหละ ตอนลำบากในการประกอบความพากเพียร เดินจงกรมก็ขำอ่อนไปเพราะกิเลสมันเหยียบเอาขาอ่อนเท้าอ่อน จิตใจก็อ่อนเปียกไป ถ้าจะก้าวไปสู่ธรรมถูกกิเลสมันเหยียบ จิตใจก็อ่อนเปียกไปตาม ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ไม่ทราบว่าจะตกไปทวีปไหน เหลือแต่ความเคลิ้มหลับไปตามกิเลสเท่านั้น การยอมกับกิเลสเป็นไปตามกิเลส ไม่มีความอึดความพอนี้ชี่ ที่นี้กิเลสมันแข็งไปอย่างหนึ่ง เราก็ไม่รู้เพราะวิชาไม่ทันมัน ความรู้ไม่ทันมัน มันให้เราได้บึกบืนไปตามมัน ชยันชันแข็ง มีกำลังใจไปตามมัน เราก็ไม่รู้

การมีกำลังใจไปตามกิเลส ก็เพราะการเสียมสอนของกิเลส กิเลสแทรกลงแทรกความหวังลง แทรกภาพ มโนภาพลงไป ให้คาดหน้าคาดหลัง คาดอดีต คาดอนาคต สิ่งที่เคยผ่านมาแล้วควรเสียใจก็ไม่ให้มีความอึดพอ คิดไปเมื่อใดเสียใจเมื่อนั้นแล้วไม่เคยคำนึงเลยว่า สิ่งที่เกิดแล้วเสียใจนี้เคยได้รับความกระทบกระเทือนจากมันมาแล้ว น่าจะเห็นโทษ น่าจะเบื่อหน่าย น่าจะคลายความติดพันกับมันเสียบ้างไม่มี มันवाद

ภาพขึ้นตรงไหน เป็นติดทุก ๆ ภาพ ทุก ๆ ขณะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอนาคต หวังจะเป็น
 อย่างนั้นอย่างนี้ ความหวังสร้างไว้ตะพึดตะพือ แต่ไม่ใช่ความหวังที่จะเป็นไปในขอบใน
 เขตในเหตุในผลให้เป็นที่พึงใจได้ ความหวังนั้นผลสุดท้ายก็หวังไปหาความล้มเหลวนั้น
 เอง นี่เรื่องของกิเลสเป็นอย่างนี้ ความหวังในธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ผิดกันมากทีเดียว

ระยะที่กิเลสมีอำนาจ มันสร้างแต่ขวากแต่หนาม ปิดกั้นทางเดินเอาไว้หมด
 เหมือนกับปิดหูปิดตาเราไว้ ให้เดินแต่ไม่ให้ล้มตาเดิน วิ่งก็พาวิ่ง แต่ไม่ให้ล้มตาวิ่ง นั่งก็
 ให้หลับตานั่ง นอนให้หลับตานอน ยืนให้หลับตายืน เดินให้หลับตาเดิน ทุกสิ่งทุกอย่าง
 เคลื่อนไหวไปมาให้หลับตาทั้งนั้น ไม่ให้รู้ ไม่ให้ดูหน้าของมัน พุดง่าย ๆ เหมือนกับโจร
 ผู้ร้ายซึ่งให้เจ้าทรัพย์นอนคว่ำหน้า ไม่ให้มองดูหน้ามัน กิเลสซึ่งเป็นตัวโจรปล้นหัวใจเรา
 ก็เช่นเดียวกัน มันไม่ให้มองดูหน้ามันด้วยสติธรรม ปัญญาธรรมได้เลย ปิดหูปิดตาไว้
 หมด

จึงเป็นการลำบากสำหรับผู้ปฏิบัติในขั้นเริ่มแรก ที่จะไปรู้กลุณาของมันเป็นดังที่
 กล่าวมาเหล่านี้ จึงต้องได้ฝึกสติ เอ้า เชื่อครูเชื่ออาจารย์ เชื่อศาสนาถือคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้าว่าเป็นสิ่งที่เหนือกิเลสทุก ๆ ประเภท คำว่าพิเศษก็คือธรรมเท่านั้นพิเศษ
 วิเศษไปโดยลำดับลำดับ จจนกระทั่งถึงพิเศษสุดของธรรม ก็คือธรรมเท่านั้น กิเลส
 ประเภทใด ๆ ตั้งแต่หยาบ ๆ จนถึงขั้นละเอียดสุดของกิเลสก็ไม่มีการพิเศษประเภทใดเป็น
 ประเภทที่วิเศษเลิศเลออะไร จึงต้องอาศัยธรรมนี้เข้ามาแยกมาแยะ มาสอดส่อง มา
 กำจัดปิดเป่าด้วยภาคฝึกหัด

ในขั้นเริ่มแรกทุกซกัก็ยอมทนทุกซกั ทุกซกัไม่เป็นไรทุกซกันี้เป็นทุกซกัเพราะการปฏิบัติ
 เพื่อธรรม ทุกซกัเพราะการต่อสู้กิเลสเพื่ออรรถเพื่อธรรมต่างหาก ไม่ใช่ทุกซกัเพราะถูก
 กิเลสลากไปถูไป ทุกซกัเพราะการตะเกียกตะกายออกจากกิเลสด้วยอรรถด้วยธรรมต่าง
 หาก จึงเป็นทุกซกัที่ควรแก่การยอมรับสำหรับผู้เชื่อหรือชาวพุทธเรา

เฉพะอย่างยิ่งนักปฏิบัติพยายามตั้งสติตั้งจดจ่อ ต่อเนื่องกันกับงานของตน
 แล้วก็จะเป็นการส่องทางเข้าไป จิตไม่เคยสงบก็จะสงบได้ นั้น เมื่อกิเลสจางลงไปจิต
 ย่อมสงบได้ คำว่ากิเลสจางคืออะไร คือความคิดความปรุงแต่งต่าง ๆ ซึ่งไม่มีคำว่าใหม่
 ว่าเก่า ไม่มีคำว่าเป็นเดน เป็นของล้ำสมัยเลย เรื่องของกิเลสเป็นอย่างนั้น ใหม่เอี่ยม
 เสมอ จะคิดก็ครั้งก็หน ตลบตบทวนซ้ำ ๆ ซาก ๆ ยิ่งกว่าตามรอยโคในคอก ก็ไม่มีการ
 เบื่อหน่ายอิมพอ ไม่เห็นว่าเป็นของเก่า มีแต่เป็นใหม่เรื่อยไป ตื่นเรื่อยไป เชื่อเรื่อยไป

เราพยายามด้วยสตินำธรรมเข้ามาเป็นเครื่องบริกรรม เพื่อจะทับความคิดทั้ง
 หลายที่ไม่มีของใหม่ของเก่า มีแต่ของให้ติดทั้งนั้นนี้ ให้สงบตัวลงไปด้วยสติ จะกำหนด
 ภาวนาบทใดก็ตาม นั้นแลธรรมเครื่องทับความวุ่นวายทั้งหลาย จิตคิดได้ในเวลาเดียว

กัน ทำงานหน้าที่เดียว ในขณะที่คิดธรรมแล้วกิเลสก็คิดไม่ได้ นอกจากเวลาเราเพลินในเวลาคิดธรรมเท่านั้นกิเลสก็แทรกขึ้นมา จะแทรกขึ้นมาได้ในเวลานั้น

ขณะที่เราคิดธรรม เอาธรรมลงไปเหยียบย่ำทำลายความคิดที่จะให้เกิดความวุ่นวายดังที่กล่าวมา มีตั้งแต่ความคิดทางด้านอรรถธรรมเท่านั้น ความคิดอันนี้เป็นความคิดความปรุ้งที่จะทำให้ใจสงบ ไม่ใช่ความคิดปรุ้งของกิเลสที่จะพาใจให้ฟุ้ง เป็นความคิดความปรุ้งที่จะทำให้ใจสงบ เพราะฉะนั้นคำว่าสังขารคือความปรุ้ง ปรุ้งทางกิเลสเป็นพิษขึ้นมาอย่างหนึ่ง ปรุ้งทางด้านธรรมะเป็นคุณของใจ ทำให้ใจร่มเย็น เช่นอย่างเราปรุ้งคำบริกรรมเป็นต้น จะเป็นสังขารเหมือนกันก็ตาม ผิดกันที่อารมณ์ซึ่งเรานำมาบริกรรมหรือเราคิดนั้น จิตก็ย่อมสงบได้ เมื่อจิตมีความสงบได้ ก็มีความเย็นเบาสบาย นี่ก็แสดงคุณค่าขึ้นมาแล้วจากความสงบ ทำไมจะไม่เห็นความสงบ เป็นของมีคุณค่าเป็นสิ่งที่น่าต้องการ ก็เริ่มเข้าไป

การฝึกเบื้องต้นเป็นความลำบากเช่นนี้ ต้องเปิดช่องเปิดทางที่เคยมีติดปิดตามานาน ไม่นอกเหนือจากความพยายามนี้ไปได้ ต่อไป ๆ ก็ค่อยจางไป ๆ สิ่งมีติดดำก้าตาทิ้งหลายนั้น ความสว่างก็เริ่มปรากฏขึ้นภายในจิต แต่ก่อนก็เป็นไฟ ถ้าว่าดำก็เหมือนถ่านไฟ ถ้าไฟมีอยู่ก็แดงโร่ จิตนี้จะเทียบว่าแดงโร่ก็ได้ เป็นไฟทั้งกอง ถ้ามองดูเวลาปกติมันก็ดำป้อย่างนั้นหาความสว่างไม่ได้ แต่พอความสงบใจได้ปรากฏขึ้นมาแล้ว ความสว่างก็ตามกันขึ้นมา ปรากฏขึ้นมา จากนั้นก็เร่ง

อย่าไปคาดอดีตอนาคตว่าเคยได้ปรากฏ ได้ประกอบความเพียรมาเท่านั้นเท่านั้น ได้รับความทุกข์ความยากความลำบาก ถ้าจะคิดเช่นนี้ให้คิดถึงเรื่องการที่กิเลสทรمانเรา บีบบังคับเรา ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของทุกข์ทั้งนั้น นี่เคยทุกข์มามากแล้ว ทุกข์เพราะเรื่องนั้นก็เคยทุกข์มาแล้ว ทุกข์เพราะเรื่องนี้ก็เคยทุกข์มาแล้ว ทุกข์ในอดีตก็ปีก่เดือนที่เราระลึกได้ก็เคยทุกข์มาแล้ว มันล้วนแล้วแต่กองทุกข์ ทำให้อดทนارهอาใจในเรื่องกองทุกข์ที่กิเลสผลิตขึ้นมานั้น ดีกว่าที่เราจะมาคิดอดทนارهอาใจต่อความทุกข์ที่กำลังต่อสู้กิเลสด้วยความพากเพียร หรือด้วยอรรถด้วยธรรมของเรานี้จึงเป็นความคิดที่ถูก นำความคิดนี้มาใช้เปลี่ยนแปลงความคิดของกิเลสนั้นออกไป

ผู้ปฏิบัติต้องใช้อุบายวิธีพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายสั้นหลายคม ไม่อย่างนั้นไม่ทัน ละเอียดมากทีเดียวกิเลส แต่เพียงขั้นนี้เราก็ยังไม่รู้จักลมายของมันจะว่ายังไง ละเอียดขนาดไหน มันกล่อมได้ทั้งนั้น จึงต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องส่องทางทดสอบความจริง เพราะธรรมเป็นของจริง กิเลสเป็นของปลอม มันปลอมอยู่ในจิต มันแทรกอยู่ในจิต จึงต้องได้แยกแยะเปิดเผยกันออกด้วยอุบายต่าง ๆ ปรากฏเป็นความเย็นสบายขึ้นมา นี้อยู่ที่ไหนก็พออยู่คนเราเมื่อมีความสบายเท่านั้น นั่งอยู่ก็สบาย ยืนก็สบาย

เดินก็สบาย นอนก็สบาย จิตที่เคยหิวโหยด้วยความคิดความปรุงต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่อง รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสที่อดีตที่ผ่านมาแล้วก็ปี้ก็เดือน มันระจับตัวลงมาเพราะความอึดธรรมชาติ คือความสงบเย็นใจ เรียกว่าจิตอึดตัว

สมาธิจึงทำให้จิตสบายเป็นตามขั้นของตน พอมีต้นทุน พอจิตอึดตัว ไม่ระเหวร้อน ไม่หิวกระหาย วิ่งเต้นแผ่นกระโดดด้วยความคิดความปรุงต่าง ๆ แล้วนำไปใช้ในทางด้านปัญญา อันเป็นฝ่ายธรรม พิจารณาคลี่คลายหรือใคร่ครวญไปตามทั้งภายนอกภายในเทียบเคียงกัน ถึงเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากสัตว์และสังขาร แยกแยะไปดูทั้งเขาทั้งเรา ทั้งสิ่งที่มีวิญญูณไม่มีวิญญูณ ทั้งสัตว์ทั้งบุคคลเทียบเข้าในสังขาร คืออริยสัจ นี่ก็เป็นปัญญา

ถ้าไม่สามารถจะพิจารณาร่างกายของตนได้ เอ้า พิจารณาร่างกายใดก็ตาม ภายนอกก็ได้ ภายในก็ได้ มันจะย่อนเข้ามาสู่ภายในนี้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะสังขารภายนอกก็คือใจเป็นผู้ไปรู้ แล้วสิ่งที่อยู่กับใจคือร่างกายของเราทำไมใจจะไม่รู้ มันอยู่ด้วยกันแท้ ๆ มันก็ย่อนเข้ามารู้จนได้

ในการพิจารณาทางด้านปัญญา ถึงกาลเวลาที่ควรจะพิจารณาต้องพิจารณา ไม่ต้องถือว่าสมาธิขั้นนั้นแล้วจะพิจารณาปัญญา ถึงขั้นนั้นจึงจะพิจารณาปัญญา อย่าคาดการณ์ปฏิบัติเหมาะสมกับเหตุการณ์ใดที่จะควรใช้อุบายวิธีใดนำมาใช้ทันที เพราะธรรมเป็นปัจจุบันสด ๆ ร้อน ๆ อยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องมาเรียงลำดับนั้นลำดับนี้ นั้นมันเป็นเรื่องการคาดการณ์หมายไปเสีย ความเพียรด้วยการคาดการณ์ ไม่ใช่ความเพียรที่แท้จริง ต้องถือความจริงถือเหตุการณ์เป็นสำคัญในการจะปฏิบัติต่อกัน นั้นแหละถูกต้องกับหลักของการภาวนาของผู้ภาวนา ให้จริงจังลงเช่นนั้น

จิตเมื่อได้พิจารณาใคร่ครวญลงไปแล้วย่อมจะสว่างขึ้นเรื่อย ๆ ขั้นสมาธิก็เป็นเครื่องหนุนให้จิตใจสบาย ๆ อึดตัว ขั้นปัญญาก็เป็นขั้นเพิกชั้นถอน จะทำให้จิตใจสว่างกระจ่างแจ่มออกไปไม่มีสิ้นสุด ปัญญาแหลมคมมากน้อยเพียงไร ความสว่างกระจ่างแจ่มของจิตนี้ยิ่งแสดงตัวออกไป ความซึมซาบของปัญญาก็เหมือนกับน้ำซึมน้ำซึมไหลไปได้หมดทุกทิศทุกทาง ไม่เหมือน น้ำที่ไหลลงทางต่ำ สติ ปัญญาไหลทวนกระแสก็ได้ ตามกระแสก็รู้ไปได้หมด แต่ไม่ติดไม่พัน พิจารณาไปไหนรู้ไปทั้งนั้น ปล่อยไปได้ทั้งนั้น นี่ปัญญาเป็นอย่างนั้น จึงเป็นของสำคัญมาก

ท่านว่าศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อสรุปลงจากมรรค ๘ แล้วว่าศีล สมาธิ ปัญญา ท่านสงเคราะห์เข้าไป ศีล สมาธิ ปัญญา นี้อยู่กับใครเวลานี้ สิ่งเหล่านี้มีไว้เพื่ออะไร ศีล สมาธิ ปัญญา ก็อยู่กับเรา เพราะกิเลสอยู่กับเรา นี่การฝึกสมาธิก็ฝึกแบบที่ว่านี่ ศีลเรารักษาด้วยเจตนาอันชอบธรรมของเราอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องอธิบายให้ฟังมากมาย

เพราะต่างองค์ก็ต่างเข้าใจกันอยู่แล้ว ส่วนสมาธิเป็นความละเอียด เพราะเป็นขั้นของธรรมชั้นหนึ่ง จึงต้องได้อธิบายให้ฟัง

ผู้ชอบในธรรมบทใดให้ยึดธรรมบทนั้นเป็นหลักของการภาวนา อย่าสุมสี่สุมห้า อย่าจับ ๆ จด ๆ ปล่อย ๆ วาง ๆ จด ๆ จ้อง ๆ อันเป็นความล่งเลงสัย นั้นเป็นนิรวณ คือ ความคิดที่หักห้ามการดำเนินไม่ให้เป็นไปเพื่อความสะดวก ไม่ให้เป็นไปเพื่อความแน่ใจในงานของตน เมื่อเราเหมาะกับจริตในธรรมบทใด ให้ฟังนำธรรมบทนั้นมากำกับรักษาใจหรือภาวนา

การเปลี่ยนแปลงของคำบริกรรมนี้ เมื่อจิตละเอียดแล้วจะค่อยเป็นไปเอง หากเข้าใจในตัวเอง เช่นจิตจนเป็นฐานของสมาธิเด่นอยู่ตลอดเวลาแล้ว คำบริกรรมก็ค่อยหมดปัญหาไปเอง เพราะการบริกรรมก็เพื่อจะารู้จุดแห่งความรู้ที่แท้จริง เมื่อจิตได้สร้างฐานของตนขึ้นมาจนเด่นชัดเป็นความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับเท่านั้นอยู่แล้ว การบริกรรมเพื่อจะารู้จิตนั้นก็หมดปัญหาไปเอง ดังที่ได้เคยกล่าวแล้วว่า เช่นเดียวกับเรตามรอยโค เมื่อเข้าถึงตัวโคแล้ว รอยก็ปล่อยไปเอง นี่การบริกรรมจึงมีความจำเป็น

เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว คือเป็นฐานของสมาธิแล้ว คำบริกรรมก็หมดปัญหาไปเอง ร้อยอยู่เช่นนั้น คิดปรุงเรื่องอะไรก็รู้ จากนั้นก็นำความรู้นี้ออกใช้ทางด้านปัญญา พิจารณาคลี่คลายดู เฉพาะอย่างยิ่งสกลกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่งในขั้นนี้ แยกแยะดูให้ตติงที่เคยพูดแล้ว นี้พูดหลายครั้งหลายหนซ้ำ ๆ ซาก ๆ การพิจารณาร่างกายก็ดี ผู้ฟังน่าจะเข้าใจ น่าจะนำไปพิจารณาให้ได้ถ้อยได้ความ

เพราะการพิจารณานี้ไม่เพียงเราจดจำมาได้แล้ว เป็นสิ่งที่สำเร็จประโยชน์ไป เพราะถ้าความจริงยังไม่ปรากฏเมื่อไรประโยชน์ยังไม่สำเร็จ จะพิจารณาก็ร้อยก็พันครั้งก็ตาม เมื่อจิตยังไม่ซึ่งต่อความจริงแล้ว ยังไม่จัดว่าได้ผล เมื่อจิตซึ่งต่อความจริงนั้นแล้ว นั้นแหละเรียกว่าได้ผล พอซึ่งที่ตรงไหนจิตก็ปล่อยวางเอง

คำว่าอุปาทานยึดมั่น มั่นยึดมั่นอะไร ก็เพราะมันไม่รู้ ก็เลสนั่นแหละไม่ให้รู้ไม่ใช่ อะไรไม่ให้รู้ ความรู้ของจิตนั้นร้อยอย่างนี้แหละ แต่กิเลสให้รู้ไปเสียแบบหนึ่งคือ แบบจอมปลอม จึงเรียกว่ากิเลสปลอมธรรมนั้นจริง ถ้ารู้ตามความจริงนี้แล้ว กิเลสตัวปลอม ๆ ก็ตกไปหมด จึงต้องได้ใช้การพินิจพิจารณาให้มาก เอาจนเป็นที่แน่ใจ พอจิตพอตัวแล้ว ไม่บอกให้ปล่อยก็ปล่อย การพิจารณาปล่อยเองวางเอง เพราะอุปาทานความยึดมั่นในร่างกายส่วนต่าง ๆ นี้ได้ถอนตัวออกไปหมดแล้ว เพราะความรู้ชัดนั่นเอง รู้ชัดด้วยปัญญาแล้วก็ถอนไปได้

นี่แหละที่จิตก็เบิกกว้างออกไป ความสว่างไสวกี่สว่างไสว กิเลสก็เบา หลุดลอยไปเรื่อย ๆ จิตก็เบาขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกิเลส ความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายนี้ มันก็หนักเท่ากับกายนี้แหละ พอถอนออกมาแล้วก็เบาหวิว วัตถุภายนอกก็หมดความหมายไปตาม ๆ กันกับร่างกายนี้ ที่นี้จิตก็พิจารณาตี๋มเข้าไป ดูตี๋มเข้าไปในนามธรรม พวกเวทนา ประสานกันทั้งจิตทั้งกาย สัญญา สังขาร วิญญาณ อันนี้มีแต่อาการของจิต

เรื่องของร่างกายก็เห็นได้ชัด รู้ได้ชัด สักแต่ว่าวัตถุหนึ่ง ๆ เท่านั้น มิเป็นกิเลสแต่อย่างใด แน่ะมันรู้แล้วนะ ร่างกายทุกส่วนไม่ใช่กิเลสมันเป็นธาตุอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น แน่ะ มันรู้ได้ชัด ไม่ใช่ตัวราคะ ร่างกายส่วนต่าง ๆ ไม่ใช่ราคะ ไม่ใช่โทสะ ไม่ใช่โมหะ แต่ราคะ โทสะ โมหะ มันไปพาดพิง มันไปแทรกไปซึ่มกับสิ่งเหล่านี้ สิ่งเหล่านี้จึงเหมือนกับว่าเป็นตัวกิเลส ตัวราคะ โทสะ โมหะไปเท่านั้น ความจริงจิตต่างหากเป็นอันนี้ไม่เป็น พอพิจารณารู้ได้ชัดแล้ว ก็เห็นได้ชัดว่ามันเป็นวัตถุธาตุอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ร่างกายนี้ก็มาจากธาตุดิน ผสมกันกับน้ำ ดินกับน้ำเป็นกิเลสเมื่อไร มันเป็นตัวหนาเมื่อไร ใจต่างหากเป็นกิเลสตัวหนา ไปแทรกโน้นแทรกนี้ ให้ผู้นั้นเป็นไปด้วยให้ผู้นี้เป็นไปด้วย ให้ผู้นั้นเป็นกิเลส เป็นตัวหนา เป็นราคะ เป็นโทสะ เป็นโมหะไป เพราะกิเลสส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ภายในใจนี้ออกไปหลุดไปลากให้สิ่งเหล่านั้นเป็นไปตาม

พอปัญญาแทรกเข้าถึงไหน ๆ สิ่งทีไปแทรกซึมนี่มันก็ถอยตัวเข้าไป ๆ สู่อุโมงค์ของมัน แล้วก็เห็นแต่สิ่งนี้ชัด ๆ ตามหลักความจริงของมันว่าหนังเป็นหนัง เนื้อเป็นเนื้อ ร่างกายทุกส่วนเป็นร่างกายทุกส่วน หรือว่าเป็นดินก็เป็นดินล้วน ๆ เป็นน้ำล้วน ๆ เป็นลมเป็นไฟล้วน ๆ มันเป็นกิเลสตัวหนาที่ตรงไหน ไม่มีอะไรเป็น เมื่อพิจารณาขนาดนี้แล้ว ทำไมจะไม่เห็นโทษของจิต กิเลสเข้าไปอยู่ในจิตนั้น มันก็ย้อนเข้า ๆ นี้แหละที่ว่า พิจารณานี้เพื่อตี๋ต้อนกิเลสที่ลูกกลมไปยึดโน้นยึดนี้ สำคัญนั้นมันหมายนี้ให้สิ่งต่าง ๆ เป็นพิษเป็นภัยไปตามมัน ทีนี้เมื่อแยกออกนั้นแล้ว สิ่งต่าง ๆ ก็กลายเป็นความจริงขึ้นมา กิเลสตัวปลอม ๆ ก็ถอยตัวเข้าไป ก็ไล่เข้าไป

พูดถึงเรื่องเวทนา เวทนา คือความทุกข์นี้มันเป็นกิเลสเธอ มันเป็นผลของกิเลสต่างหากไม่ใช่กิเลส เมื่อพิจารณาจริง ๆ ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์ เช่นทุกข์ในส่วนร่างกายส่วนต่าง ๆ มันก็สักแต่ว่าทุกข์ ตัวมันเองก็ไม่ว่ามันเป็นทุกข์ ไม่มีความหมายเลยว่ามันเป็นทุกข์ ร่างกายว่าเป็นทุกข์ ร่างกายเองก็ไม่ใช่ทุกข์ มันไม่รู้ความหมายของตัวเองว่าเป็นทุกข์ แม้ที่สุดมันไม่รู้ความหมายของมันว่าเป็นร่างกายเลย มีแต่ใจทั้งนั้นเป็นผู้ไปให้ความสำคัญมันหมาย แล้วเวลาพิจารณาเข้าไป ๆ มันจึงต้องย้อนเข้าไป ๆ

เห็นความจริงที่ตรงไหนแล้วกิเลสตัวปลอม ๆ อยู่ไม่ได้ ต้องถอนทัพ ไม่ถอนทัพก็แปลกจะว่าไง ไล่มันเข้าไป ๆ หามากิเลสในรูปนี้ตรงไหน ก็ไม่เห็นเป็นกิเลสว่าเป็น

กิเลสตัณหา ราคะ โทสะ โมหะ มันไม่เห็นมี ไม่เป็น ไล่เข้าไปถึงเวทนา ความสุข ความทุกข์ นี่เหרותที่เป็นกิเลส มันก็ไม่ใช่ สัญญาที่เป็นเครื่องมือของกิเลสต่างหาก ตัวสัญญาจริง ๆ ว่าเป็นกิเลสมันก็ไม่ใช่ เวลาพิจารณาเข้าไปสู่ความละเอียดแล้ว

ตอนมันหยาบมันเป็นตัวด้วยกันหมดนั่นแหละ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นกิเลสไปหมด เพราะกิเลสส่วนใหญ่พาให้เป็น เหมือนกับไปทาสีไม้ สีอะไร ไม้มันไม่ได้เป็นสีนั้น แต่เอาสีไปทามันก็กลายเป็นสีนั้นสีนี้ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้มันไม่ได้เป็นกิเลส แต่เวลากิเลสเข้าไปย้อม ไปแฝง ไปฉาบไปทา เลยกกลายเป็นกิเลสไปหมด ทีนี้เมื่อชะเมื่อล้างนี่ออกไปแล้ว ไม้ก็เป็นไม้ธรรมชาติของมัน สีเป็นสีธรรมชาติของมัน

ร่างกายทุกส่วนเป็นธรรมชาติของตัวเอง เวทนา คือความสุข ความทุกข์ มันก็เป็นธรรมชาติของตัวเอง ๆ เข้าไปเรื่อย ๆ สังขารก็เพียงคิดเพียงปรุงเท่านั้น แม้แต่พระชีณาสพทานก็ปรุงได้....สังขาร มันไม่เป็นกิเลสถ้ากิเลสไม่พาให้เป็น สัญญาที่เหมือนกัน หมายได้จำได้ จำสิ่งนั้นได้สิ่งนี้ได้ พระอรหันต์ท่านก็จำได้ พระพุทธเจ้าท่านก็จำได้ ท่านอาศัยสัญญา สังขาร นี่แหละทำประโยชน์ให้แก่โลก เมื่อจิตของท่านไม่เป็นกิเลส สิ่งเหล่านี้ก็ไม่เป็น มันกลายเป็นเครื่องมือของธรรมไปเสียเท่านั้น

แต่ก่อนเป็นเครื่องมือของกิเลส แล้วกิเลสยึดว่าเป็นตัวกิเลสอีกด้วย พาให้เป็นกิเลสพาให้เป็นตัวของมันอีกด้วย แยกเข้าไป ๆ อันไหนก็ไม่เป็นกิเลสเมื่อพิจารณาชัดด้วยปัญญา แล้วทีนี้อะไรเป็นกิเลส นี่ละปัญญา ถึงขั้นละเอียด มันตามต้อนกันเข้าไปอย่างนี้ ซึ่งเข้าไป ๆ ซึมซาบเข้าไป นี่จึงเรียกว่าความจริง เห็นความจริงแล้วถอนไปหมด ๆ ถอนเข้าไป ๆ กิเลสไม่มีที่อยู่

กิเลสจะไปแทรกอยู่กับรูปกับกายก็แทรกไม่ได้ เพราะธรรมของจริงเข้าถึงแล้วว่ามันเป็นความจริงของมันแต่ละอย่าง ๆ เท่านั้นมันไม่ใช่กิเลส มันก็ไม่ติดใจตรงนั้น แล้วละเข้าไปจนกระทั่งถึงตัวจิต มันไม่มีที่อยู่ มันก็เข้าไปสู่จุดใหญ่ของมันเท่านั้นเอง อาศัยที่ไหน ก็ถูกไล่ถูกต้อนไปหมด ถูกปราบปรามจากสติปัญญาไปหมด สุดท้ายก็เข้าไปอยู่ที่จิต จิตนี้แลเป็นตัวโทษ เป็นตัวกล่าวตู่กันตู่กัน เป็นตัวยึดตัวถือ จิตนี้แล ๆ คือกิเลสมันอยู่ในจิตก็ต้องเป็นจิตนี้แล ๆ เอ้า คั้นเข้าไป เมื่อไม่มีที่พิจารณาแล้วก็ไม่พิจารณา อันไหนที่พอแล้ว อิมแล้วรู้แล้ว มันสัมผัสสัมพันธ์มันติดใจอยู่ตรงไหน ดุดตี้อยู่ตรงไหน มันก็ต้องเข้าตรงนั้นจ่อเข้าตรงนั้น....สติปัญญา แล้วมันจะหนีไปไหน

ลงสติปัญญาอันเป็นความจริงเข้าไปถึงไหนแล้วสิ่งจอมปลอม มันต้องแตกทลายไปหมด นี่ก็มันจะอยู่ในใจ มันจะฝังลึกขนาดไหน ฝังอยู่ในใจ เอ้า ! ใจจะพังไปด้วยฉิบหายไปด้วย ในการปราบกิเลสซึ่งอยู่ในหัวใจนี้ก็ให้รู้ ไม่สงวน จิตจะดับไปพร้อมไปกับกิเลสแตกกระจัดกระจายก็ให้ดับ เมื่อกิเลสก็ดับไปใจก็ดับไปด้วย มันจะกลายเป็น

หัวตอขึ้นมาก็ให้รู้ เพราะเราต้องการรู้ความจริง ความจริงจะเป็นอย่างไรแน่ จะให้รู้มันอย่างนั้นนี่ สุดท้ายมันก็พังแต่กิเลสเท่านั้นแหละ ใจไม่ได้พัง

กิเลสหมดไปแล้วใจจึงบริสุทธิ์ที่นี้ กิเลสหายไปหมด หายหน้าไปหมดเหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ สว่างหรือไม่สว่าง ไม่ต้องคิดไม่ต้องพูดให้เสียเวล่ำเวลา พอถึงตัวจริงเต็มส่วนแล้วปัญหาทั้งหมดก็หมดไปเท่านั้น ความทุกข์ตั้งแต่เบื้องต้นจนกระทั่งถึงจุดนั้นนี้เป็นปุ๋ย ส่งเสริมจิตใจให้มีคุณค่าเป็นลำดับลำดับ จนกลายเป็นใจที่ประเสริฐเลิศเลอไปได้ ดังที่กล่าวมานี้ จึงขอให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายได้พิจารณาด้วยความเต็มใจ

คำว่าภัยเป็นภัยแต่อย่าเข้าใจว่าเป็นคุณ เชื่อนักปราชญ์อย่างพระพุทธเจ้าแล้วไม่ลุ่มจม แต่ถ้าเชื่อกิเลสแล้วก็ลำบากมากโดยลำดับตามความเชื่อที่มีหนักเบาเล็กน้อย นี่เชื่อธรรมเชื่ออย่างนี้ ที่นี้เมื่อเข้าถึงตัวจริงเต็มส่วนแล้วนั้น ปัญหาทั้งหมดก็เป็นอันว่าหมดไม่มีเหลือ ในขณะที่เดียวกัน ก็ทราบได้ชัดว่าปัญหาทั้งหมดมีมาจากอะไร ก็ลงในกิเลสหมดหมด มีกิเลสเท่านั้นเป็นเจ้าปัญหา เป็นผู้ผูกมัดก่อกวน พอกิเลสพังลงไปแล้วไม่มีอะไรเป็นเครื่องผูกมัดต่อไป

ร่างกายจะเกิดความทุกข์ความลำบาก ด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วย ก็รู้ตามความจริงของมัน ไม่ได้ไปยึดไปถือ ไม่ได้เป็นความกังวล วุ่นวายภายในจิตใจ เพราะความกังวลเหล่านั้นเป็นเรื่องของกิเลส กิเลสสิ้นไปหมดแล้ว ก็มีแต่ความจริง มีความเจ็บปวดแสบร้อนขึ้นมาในอวัยวะส่วนใด ก็รู้ว่ามันเจ็บปวดแสบร้อน ก็เป็นทุกข์สัก ก็รู้ตามเป็นจริง เสียโดยหลักธรรมชาติอยู่แล้ว ไม่ต้องไปเสกไปสรรอะไรมันอีก เพราะเป็นความจริงล้วน ๆ อยู่แล้วด้วยกันทั้งจิตทั้งกาย

ดังที่ท่านว่าในสติปัฏฐานสี่ เมื่อเข้าถึงตัวจริงเต็มที่แล้ว กายก็สักแต่ว่ากายเท่านั้น เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา จิตก็สักแต่ว่าจิต นั้นฟังซี ธรรมก็สักแต่ว่าธรรม เป็นอาการไปทั้งหมดที่นี้ ธรรมชาติที่ไม่ใช่อาการก็เต็มตัวอยู่แล้ว รู้อยู่แล้ว เมื่อถึงที่นั้นแล้วไปไหนอีก จะไปที่ไหน ไปอยากอะไรอีก เหมือนอย่างจิตที่เข้าถึงความหลับสนิท แล้วจะอยากอะไรอีก คนนอนหลับไม่หิวไม่โหย ไม่อยากอะไรทั้งนั้น ปล่อยหมดคนนอนหลับสนิท จิตที่กิเลสมันฉิบหายไปแล้วโดยสนิทก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้หมายถึงว่ากิเลสหลับสนิท กิเลสตายสนิท ผิดกันกับคนนอนหลับกิเลสก็หลับเวลานั้น กิเลสพักตัว แต่จิตที่บริสุทธิ์นี้ กิเลสดับสนิทเอาอะไรมาห้วงเอาอะไรมาหวง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นกิเลสทั้งหมด กิเลสหมดไปแล้วจะเอาอะไรมาเป็นอีก ก็เท่านั้น

ที่นี้เมื่อจิตเป็นธรรมล้วน ๆ กับจิตที่มีแต่กิเลสบังคับอยู่ล้วน ๆ ต่างกันอย่างไรรู้เองเห็นเองไม่สงสัย ท่านว่า สนฺทิกฺขุจฺโง รู้เองมาโดยลำดับลำดับตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกจนถึง

ชั้นวิมุตติหลุดพ้น ปัจจัตต เวทิตัพโพ วิญญูหิ ท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้จักจำเพาะตนคือ จำเพาะนี้แหละ จำเพาะผู้ที่บริสุทธิ์

เวลานี้เรามาบวชเป็นพระเป็นเณร ที่จะทำหน้าที่เพื่อความ เป็นสิริมงคลให้มีคุณค่าแก่ตนเองอยู่แล้ว ก็ขอให้พยายามทำเต็มสติกำลังความสามารถ ในเวลาที่เป็นกาลอันควรอยู่นี้ เพราะคำว่ากาลหรือคำว่าเราก็เป็นของไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงยกย้ายผันแปรไปได้ ทั้งการไปการมา ความเป็นอยู่ ตลอดถึงความตายไป เป็นสิ่งที่ไม่มียะไรมาเป็นกำหนดกฎหมายได้เลย มันขึ้นอยู่กับธาตุกับชั้นธัมมกับตัวของเราแต่ละท่าน ๆ นี้เอง มันเป็นไปอย่างนั้นและเคยเป็นมาแต่กาลไหน ๆ เป็นมาจนกระทั่งบัดนี้ และยังเป็นไปต่อไปอีก จึงไม่ควรไว้ใจกับอนาคตที่ยังไม่มาถึง ให้ถือปัจจุบันเป็นหลักสำคัญที่จะบำเพ็ญประโยชน์แก่ตน

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรจึงขอยุติเพียงเท่านี้